

VÄRMLAND UTSIKT

Utsikt Värmland firar 30 år! sid. 4

Mera strandäng runt Vänern tack vare unik överenskommelse sid. 10–11

Mat härifrån – recept för vardag och krisberedskap sid. 6–7

UTGIVARE

Länsstyrelsen Värmland
651 86 Karlstad
010-224 70 00

varmland@lansstyrelsen.se

ANSVARIG UTGIVARE

Roger Bergqvist 010-224 72 13
roger.bergqvist@lansstyrelsen.se

REDAKTION

Åsa Enefalk
Jan-Olov Högberg
Pernilla Malmberg
Kajsa Kupiakova
Roger Bergqvist

FORMGIVNING

Advant

BILDER

Länsstyrelsen Värmland
(om inget annat anges)

ILLUSTRATIONER

Mostphotos
(om inget annat anges)

TRYCK

Taberg Media Group AB

UPPLAGA 3 900 ex

ISSN NR 0284-6845

PUBL.NR 2023:05

TIDNINGEN FÖR LANTBRUK OCH LANDSBYGD I VÄRMLAND

Utsikt vänder sig till lantbrukare och andra som är intresserade av landsbygdsfrågor i Värmland. Första numret gavs ut 1993. Du kan läsa om landsbygds- och företagsutveckling, odling, djurhållning, ettrikt odlingslandskap, rovdjur samt stöd och kurser.

Utsikt ges ut 4 gånger/år och produceras delvis med pengar från Landsbygdsprogrammet.

Det är gratis att prenumerera – skicka din adress till tidningens utgivare. Även adressändringar och uppsägning av prenumeration skickas dit. Märk din post "Utsikt".

Har du idéer kring tidningens innehåll? Kontakta redaktionen!

Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling, Europa investerar i landsbygdsområden

Markuppföljning – vidta åtgärder och undvik avdrag

I år införs ny teknik för uppföljning av jordbruksmark med hjälp av satellitbilder. Detta ger dig större möjligheter att ändra din ansökan om jordbrukarstöd och därigenom kan du undvika stödavdrag.

Satelliterna kommer att ta bilder flera gånger i veckan. Om resultatet av uppföljningen skiljer sig från de uppgifter som du lämnat i din ansökan kommer du att informeras via brev och du får möjlighet att genomföra åtgärder för att undvika avdrag på stöden. Om du däremot inte agerar kvarstår felet och du riskerar att få avdrag.

Så går uppföljningen till

Ett datorprogram analyserar satellitbilderna automatiskt. Programmet jämför bilder på samma mark från olika tidpunkter, och analyserar om det är någon skillnad som visar att till exempel en skörd har skett. Eftersom bilderna från satelliterna har stora pixlar kommer detaljer som människor, djur, fordon eller små byggnader inte att synas. Bara i undantagsfall granskas bilderna manuellt

Uppföljningen gäller grundläggande krav och stöd villkor

I början av varje sommar kommer en första uppföljning av dina skiften att genomföras. Då säkerställs att skiftena uppfyller vissa grundläggande krav som ger rätt till stöd, till exempel att skiftet verkligen används som jordbruksmark och att det inte finns byggnader eller permanenta upplag på marken.

Under växtperioden kommer sedan de stöd villkor som gäller för dina skiften att följas upp. Till en början gäller detta endast aktivitetskravet, men fler stöd villkor kommer på sikt att kontrolleras med den nya tekniken.

Hur påverkar uppföljningen dig som lantbrukare?

Om resultatet från uppföljningen visar att dina skiften inte ger rätt till stöd eller inte stämmer överens med uppgifterna i din ansökan, kommer du att få ett brev

som beskriver vilka alternativ du har för att undvika avdrag på stöden. Du kan få fler än ett brev beroende på när under växtsäsongen som avvikelser hittas. Detta för att du ska ha tid på dig att vidta åtgärder. Möjliga åtgärder inkluderar

- att ändra eller dra tillbaka hela eller delar av din ansökan
- att skicka in ett geotaggat foto som styrker att du genomfört aktivitet på skiftet.

Mobilapplikation för geotaggade foton

Till sommaren lanseras en mobilapplikation (app) som du kan använda för att skicka in geotaggade foton. Ett geo-tagat foto innehåller data som GPS-koordinater och tidpunkt för när fotot togs. Fotot ger handläggaren möjlighet att göra en bedömning av hur det ser ut på marken utan att genomföra ett besök i fält. Du kan till exempel visa på att skiftet är putsat eller att en skörd har tagits.

I de brev som skickas ut kommer du att få information om hur du gör för att skicka in ett geotaggat foto. Appen kräver ingen legitimering så om du själv inte vill eller kan använda den, kan till exempel en anhörig eller granne skicka in fotot via appen åt dig.

För mer information se Jordbruksverkets webbplats, sök på Uppföljning av jordbruksmark.

Ändra eller dra tillbaka din ansökan

Om du vill ändra eller dra tillbaka hela eller delar av din ansökan så kan du göra det i SAM Internet.

31 augusti – Sista dag att justera gröda och skiftesgränser i ansökan.

31 oktober – Sista dag att ta bort skiften ur din ansökan.

Ny jordbrukspolitik

Investeringsstöd – fem korta frågor till Torbjörn Eliasson

Den 3 januari öppnade möjligheten att söka flera av de nya stöden. För att ta reda på vad som är nytt och vad som är viktigt att tänka på stämde Utsiktsredaktionen träff med Torbjörn Eliasson, handläggare på Lantbruksenheten, och ställde några korta frågor.

Vilka är de främsta nyheterna?

– Under perioden 2023–2027 kommer många av stöden att hanteras i ansökningsomgångar. I Värmland har vi haft sådana tidigare men nu kommer det finnas speciella ansökningsperioder där ansökan måste komma in, annars avvisas ansökan. En annan nyhet är att varje ansökan i en ansökningsomgång måste få ett beslut. Det innebär att de ansökningar som inte beviljas stöd inte kan flyttas över till nästa omgång. Det är en skillnad från den tidigare stödperioden där en ansökan kunde vara med i två ansökningsomgångar.

Om ansökan inte beviljas stöd i en ansökningsomgång går det då att ansöka på nytt?

– Ja, under förutsättning att investeringen inte påbörjats går det ansöka på nytt för samma sak. För att ge sin ansökan ökade möjligheter till stöd, så rekommenderar jag därför att inte påbörja investeringen innan det finns ett beslut om stöd.

Hur ansöker man om investeringsstöd?

– Principen är den samma som förra perioden. Ansökan görs på Jordbruksverkets webbplats och ska skickas in digitalt. En förbättring med den nya ansökan är att den har blivit tydligare både för den som söker och för oss som handlägger. En viktig förändring är att ansökan ska vara komplett när den skickas in. Som sökande ska du ha planerat och förberett din ansökan och din investering så att alla handlingar kan skickas in tillsammans med ansökan.

Vilka handlingar är det som krävs för att ansökan ska vara komplett?

– Det varierar beroende på vilket stöd du söker men tidigare erfarenheter visar att offerter, förprövningsansökan och medgivande från bank ofta saknas. Vi vet att det har varit svårt att få in två offerter eller andra prisuppgifter för varje utgiftspost i ansökan men detta måste finnas med för att vi ska kunna slutföra handläggningen.

Ansökningsperioder för investeringsstöden under 2023

Stödåtgärd	Ansökningsperiod	Budget (miljoner kronor)
Djurstallar eller inhysningssystem	3 januari till 31 mars	23
Diversifiering till annat än jordbruk	3 januari till 31 augusti	2
Torkning och lagring av skörd	1 april till 30 juni	4
Växthus och odlingstunnlar	1 april till 30 juni	1
Energiskog	1 september till 30 november	0,5
Minskad ammoniakavgång	1 september till 30 november	1
Ny teknik	1 september till 30 november	2,2
Startstöd	Löpande under hela året	6,3*
Vattenvårdsåtgärder	Löpande under hela året	13,5*
Bevattningsdammar	Löpande under hela året	Nationell budget
Täckdikning	Preliminärt 1 april – 30 juni 2024	Ej bestämt än
Kalkfilterdiken	Preliminärt 1 april – 30 juni 2024	Ej bestämt än

* Total budget för hela perioden

HAR DU FRÅGOR OM DE NYA INVESTERINGSSTÖDEN? DÅ KAN DU MEJLA TILL LANDSBYGDSTOD. VARMLAND@LANSSTYRELSEN.SE. DU KAN OCKSÅ NÅ OSS VIA VÅR VÄXEL 010-224 70 00.

Länsstyrelsen i Värmland har tilldelats 130 miljoner kronor till investeringsstöd under perioden. Hur ser fördelningen ut mellan olika stöd?

– Det är flera stödåtgärder som ska dela på kakan, men störst tilldelning är det till stödet ökad konkurrenskraft där Värmlands län har fått 102 miljoner kronor. De här pengarna ska sedan fördelas till exempelvis djurstallar, täckdikning, växthus och anläggningar för torkning och lagring av skörd. Planen är att varje ansökningsomgång ska få en specifik budget att fördela till de högst prioriterade ärendena. För att se Länsstyrelsens plan över pågående ansökningsomgångar tipsar jag om vår hemsida, där finns en bra översikt över hur och när ansökningarna ska skickas in för respektive stöd.

Kom ihåg! – Om investeringen omfattar begagnad utrustning eller eget arbete ska ansökan baseras på faktiska kostnader.

Utsikt Värmland firar 30 år!

I år har Utsikt Värmland 30-årsjubileum. I mars 1993 kom det första numret ut och då prydde dåvarande landshövding Ingemar Eliasson första sidan där han hälsade välkommen till en ny tidning från Länsstyrelsen och lantbruksenheten. I det första numret fanns bland annat en artikel om den nystartade suggringen på Värmlandsnäs och en artikel med rubriken; Kan EG bli ett hot mot vår beredskap av livsmedel?

Det eventuella EU-medlemskapet fick stort utrymme de kommande åren då det fanns många frågetecken kring hur ett medlemskap skulle påverka lantbruket och landsbygden. I början av 1994 var avtalet med EU klart och Sverige blev medlem 1 januari 1995. EU-inträdet fortsatte ha stor inverkan på innehållet i Utsikt och även figuren EUGEN började dyka upp i tidningen med diverse egna funderingar kring EU och EU-stöd.

Utsikt har genom åren behållit mycket av sin karaktär även om både innehåll och layout förändrats och utvecklats. Efter 10 år gjorde den första färgbilden inträde och efter 20 år hade tidningen fått ett utseende som i mångt och mycket är samma som idag. Antalet sidor hade då också ökat från de ursprungliga 8 till de nuvarande 12. Det senaste som hände med layouten var under fjolåret då den vita ramen kring framsidan åter försvann så att bilden nu går ända ut i kanterna.

Information om stöd och regler är fortfarande en betydelsefull del av innehållet i tidningen men den största delen utgörs

idag av artiklar med nyheter, råd och tips kring jordbruks- och landsbygdsföretagande samt andra frågor som har betydelse för lantbruket och landsbygden. Gårds- och företagsreportage är viktiga inslag och visar hur man på olika sätt kan lyckas med olika produktionsinriktningar och satsningar.

I kommande nummer under året kommer vi att fortsätta att uppmärksamma jubileumsåret genom att följa upp några äldre tidningsartiklar med vinklingen ”vad hände sedan”.

Avslutningsvis kan det finnas anledning att från Utsikts första nummer återge Ingemar Eliassons målande beskrivning angående landsbygdsutveckling och det ständigt bestående hotet att landskapet växer igen.

”Värmland får inte växa igen. Vår skiftande natur är en ovärderlig tillgång. Det finns så mycket skönhet i det dramatiska mötet mellan de mörka skogarna, de blånande höjderna, de leende ängarna, de bugande fälten och de trolska vattnen.

Värmland bär en skönhet som vi inte vill vara utan och som kommande generationer inte får berövas.”

Ur Utsikt Värmland nummer 1, 1995.

Ur Utsikt Värmland nummer 2, 1995.

Det är framför allt slätterängar, sätrar och andra små gräsmarker i skog som är starkt hotade i Värmland.

För att nå miljömålet för odlingslandskapet behövs betesdjur och småskaliga landskap.

Värmlands väg mot ett rikt odlingslandskap

Ett av Sveriges sexton miljömål är ”Ett rikt odlingslandskap”. För att nå målet behöver vi sköta och skydda åkermark, kulturmiljöer, ängar och naturbetesmarker. Den senaste uppföljningen visar att miljökvalitetsmålet inte kommer att nås i Värmland till 2030. Samma dystra besked ger den fördjupade utvärderingen av målet på nationell nivå. Orsaken är främst att färre gårdar håller djur och att små gårdar lägger ner.

För 22 år sedan beslutade riksdagen att Sverige skulle uppnå en rad miljömål. Idag har vi goda chanser att nå ett av målen: ”Skyddande ozonskikt”. För flera av miljömålen backar vi allt längre bort från målbilden. Ett av de mål som vi har minst chanser att nå är ”Ett rikt odlingslandskap”.

Vad behövs för att nå miljömålet i Värmland?

Vi ska ha bördiga, giftfria åkerjordar och väl bevarade natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet. Vi behöver också ha kvar de ovanliga växter, svampar och djur som är knutna till odlingslandskapet. Länets egen husdjursras (Värmlandsfår) ska finnas kvar, och likaså lokala sorter av grödor. Invasiva arter ska inte hota de inhemska arterna i landskapet, och det ska inte heller genmodifierade arter göra.

Hur ser det ut i verkligheten, då? I vårt län är åkerjorden oftast i gott skick, men i skogsbygderna minskar arealen åker.

I länets slättbygder hålls åkrarna öppna, medan värdefulla åkerholmar, rösen och små ängsplättar växer igen. Flera hotade arter och naturmiljöer minskar i stadig takt och kommer en dag att försvinna om något inte görs. Det är framför allt slätterängar, sätrar och små öppna ytor i skogsmark som är starkt hotade. Det handlar om miljöer som är krävande att sköta och som ger lite lön för mödan, förutom nöjet och tillfredsställelsen i att ha gjort något bra.

Så ska det bli lättare för lantbrukare att gynna biologisk mångfald

De största problemen för biologisk mångfald finns i odlingslandskapet och i den brukade skogen. Tillsammans hyser dessa två miljöer 75 % av Sveriges rödlistade arter.

Naturvårdsverket har tagit fram förslag på åtgärder för att göra det lättare för lantbrukare att bevara biologisk mångfald. Detta ska ske dels genom de vanliga

EU-stöden, dels genom de nya nationella stöden för bland annat restaurering av betesmark och rovdjursavvisande stängsel. Man föreslår också att det ska anställas samordnare på lokal eller regional nivå, som ska stötta lantbrukare när det gäller att söka stöd och skapa lokala nätverk som gynnar naturen.

Utan samarbete ingen god miljö

Statssekreteraren i Klimat- och näringslivsdepartementet har uttryckt att målen för biologisk mångfald bara kan nås om det finns en väl fungerande samverkan mellan staten och de areella näringarna. I Värmland finns en lång tradition av sådan samverkan. Landshövding Georg Andrén skrev nyligen en debattartikel angående miljömålen, där han poängterar att han i mötet med länsinnevånare ser en stark vilja att samarbeta för miljön. Han påminner också om att de åtgärder som krävs för att nå miljömålen innebär genomgripande förändringar av vårt samhälle och vårt sätt att hantera våra naturresurser.

Vill du veta mer om miljömålen? Läs mer på www.sverigesmiljomal.se eller hör av dig till Åsa Enefalk.

ÅSA ENEFALK
010-224 74 46
ASA.ENEFALK@LANSSTYRELSEN.SE

Mat härifrån – recept för vardag och krisberedskap

Kockar från Karlstads kommun lagade och serverade flera av rätterna från receptsamlingen under invigningen av Krisberedskapsveckan 2022.

Har du kriskost för minst en vecka hemma i skafferiet? Olika aktörer har listor med tips på mat som är bra att ha hemma för vår beredskap. En förvånansvärd hög andel av dessa livsmedel är dock importerade. Det är sårbart! Detta var utgångspunkten för projektet som resulterat i receptsamlingen "Mat härifrån – recept för vardag och krisberedskap".

Alla offentliga kök som serverar mat till vardags ska även kunna göra det vid en kris. Därför behöver kommuner ha en planering för att klara detta. Kils kommun var tidiga med att göra en beredskapsplanering för sina kök. Vår projekttid uppstod under ett samtal med dåvarande kostchefen i Kil. När de planerade sina krismenyer visade det sig att det var svårt att både hitta och köpa svensk kriskost. Här såg vi en utmaning i att skapa en receptsamling med svensk och närproducerad kriskost. Vi ville även att recepten skulle fungera både för skolkök och för enskilda hushåll.

Vad menar vi med kriskost?

En av de första frågorna vi fick ta ställning till i projektet var: vad menar vi med kriskost? Projektets definition av kriskost är livsmedel som går att lagra minst tre månader utan kyla. Dessutom ska maten vara svensk, gärna närproducerad. Det gäller både råvarorna och förädlingen.

Projektgruppen började med att inventera vad som fanns att köpa på marknaden och som uppfyllde våra krav på kriskost. Det visade sig vara svårare än förväntat. Ofta krävdes direktkontakt med tillverkarna för att få information kring både

innehåll och tillverkningsland. Till slut hade vi en lista med olika livsmedelsprodukter som uppfyllde våra krav.

Recept för inspiration

Kockar från tre kommuner har skapat femton recept utifrån produkterna på listan. Det är till exempel risotto på havreris, boveteotto med nygräddat pannbröd samt kolbullar med torkat kött och rårörda lingon. Flera av recepten består av finskurna bitar för att det ska gå snabbt att tillaga maten som wok eller soppa.

Vi har utgått från en krissituation där samhällets alla funktioner har minskat till hälften, det omfattar både tid och tillgänglighet. Det gäller el, vatten, transporter och elektroniska kommunikationer som till exempel internet. Att ha en planering och ett beredskapslager med kriskost är

Svenska och närproducerade livsmedel – för vardag och krisberedskap.

ett sätt att minska sårbarheten och belastningen på samhället vid en kris.

Alla recepten i skriften är goda och tanken är att de ska serveras till vardags eftersom varorna i skafferiet behöver omsättas. Det är inte bra om mat i krislager blir för gammal och slängs. Då bidrar man till ökat matsvinn vilket inte är önskvärt. Vår förhoppning är att recepten ska bidra till inspiration i köket och ny kunskap om vikten av att ha en planering och ett lager med kriskost både hemma och i de offentliga köken.

I skriften finns alla recepten både för 4 portioner och 100 portioner. De ska kunna användas av både enskilda hushåll och storhushåll. Det finns också en översiktlig beskrivning av vilka livsmedel vi hittade på marknaden och som uppfyller projektets krav. I skriften finns

också information om vilka önskvärda livsmedel som saknas på marknaden.

Ny marknad för svensk kriskost

En viktig insikt är hur få livsmedel som produceras i Sverige och som fungerar som kriskost. Det gäller både produktutbud och volym. Vårt råd till både kommuner och enskilda hushåll är att köpa och efterfråga svenska och närproducerade livsmedel som fungerar som kriskost. Det är ett sätt att minska sårbarheten för hela landet.

– För att det ska finnas livsmedel som fungerar i kristid måste dessa användas även till vardags i fredstid, säger Alain Grenard, kostchef i Karlstads kommun.

Både pandemin och kriget i Ukraina har ökat medvetenheten om att vi behöver

SKRIFTEN "MAT HÄRIFRÅN – RECEPT FÖR VARDAG OCH KRISBEREDSKAP" FINNS TILLGÄNGLIG ATT LADDA NER DIGITALT PÅ LÄNSSTYRELSENS WEBBSIDA. EN BEGRÄNSAD UPPLAGA HAR TRYCKTS UPP.

stärka krisberedskapen och livsmedelsförsörjningen i Sverige. Kriskost kan bli ett nytt marknadssegment för svenska och närproducerade livsmedel. Här uppmanar vi både små och stora livsmedelsföretag att se möjligheterna och att börja produktutveckla. Då kommer svensk kriskost att bidra både till nya jobb och stärkt krisberedskap.

I projektet har vi kopplat ihop målen i En livsmedelsstrategi för Sverige med totalförsvarets behov. Projekttiden var helt rätt för ett samarbetsprojekt. Vi har verkligen behövt utnyttja alla våra gemensamma kompetenser och kontakter för att komma i mål.

YLVA GUSTAFSSON
010-224 74 58
YLVA.GUSTAFSSON@LANSSTYRELSEN.SE

LOUISE RAPPLIHN
010-224 72 07
LOUISE.RAPPLIHN@LANSSTYRELSEN.SE

Receptsamlingen har tagits fram inom projektet Kriskost med kort livsmedelskedja som är en del av det större projektet Insatser för att uppfylla de nationella målen i livsmedelsstrategin. Länsstyrelsen Värmland har genomfört projektet i samarbete med Kils kommun, Kristinehamns kommun, Karlstads kommun, Räddningstjänsten i Karlstadsregionen, Livsmedelsverket och Nifa – branschföreningen för värmländska matföretag. Projektet har finansierats av Landsbygdsprogrammet.

Grödskadorna av storfågel? Du vet väl om att du kan få ersättning?

Vilda fåglar skadar varje år värmländska grödor för hundratusentals kronor. Har du fått din gröda skadad av trana eller svan, glöm inte skicka in ersättningsanspråk.

Under 2022 gjorde länsstyrelsen fem besiktningar och den ersättning som ska betalas ut för skadade grödor landar på strax över 91 500 kr. Det är en lägre siffra jämfört med tidigare år. Orsaken kan vara arbetet med förebyggande åtgärder, att skadetrycket var mindre under säsongen, att det finns möjlighet till skydds jakt på den enskildes initiativ, att det kan vara

svårt att hinna med att anmäla skador eller att det upplevs krångligt att söka ersättning.

Besiktning av skador

Skador av fredat vilt på tamdjur och gröda ska alltid besiktigas (dokumenteras) av personal från länsstyrelsen – så fort som möjligt. Utan dokumentation kan

varken ersättning betalas ut eller förebyggande åtgärder sättas in. Besiktningen är kostnadsfri.

Det är viktigt att besiktningsspersonen kontaktas före tröskning, så att den skadade grödan kan dokumenteras och jämföras med oskadad gröda. Besiktningsspersonen ska också kunna säkra spår och tecken i terrängen. Om besiktningsspersonen bedömer att något "fredat vilt" (tranor, vissa gåsarter, sångsvan) har orsakat skadan kan ägaren få ersättning från länsstyrelsen. Besiktningsprotokollet utgör grunden för beslut om ersättning.

Varför ska viltskador besiktigas?

Det finns många anledningar till att besiktiga skador av fredat vilt. Här är några av de viktigaste:

- Möjlighet att snabbt kunna sätta in förebyggande åtgärder.
- Möjlighet till ersättning för skador orsakade av fredat vilt.
- Underlag för bidrag till förebyggande åtgärder.
- Utvärdering av förebyggande åtgärder.
- Underlag för skydds jakt.
- Kunskapsinsamling om arter som gör skada.
- Statistikrapportering.
- Underlag för prognoser.
- Underlag för regeringens budget för viltskador.
- Verktyg inom viltförvaltningen.

Det är viktigt att anmäla en fågelskada före tröskning.

Hur går en besiktning till?

Besiktningsspersonerna är utsedda av länsstyrelsen och utbildade av Viltskadecenter. De kan besiktiga skador och informera om skadeförebyggande åtgärder. De har även blanketter för ansökan om ersättning och kan hjälpa till att fylla i dem. Besiktningsspersonen gör en helhetsbedömning av platsen och skadorna och försöker besvara flera frågor som är viktiga för att avgöra skadeorsaken. Till sin hjälp används bland annat kartor över området, GPS och avståndskikare.

För att skydda vårsådden från betande fåglar kan gasolkanon eller lapptyg sättas upp på fältet.

Kontaktpersoner besiktning

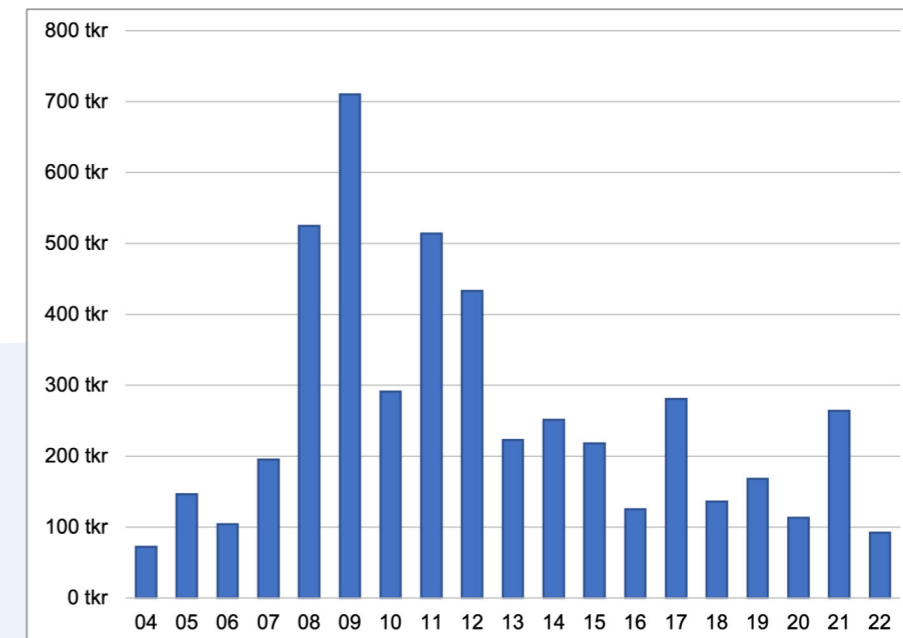
Emma Mickelin, 010-2247271

Kajsa Kupiakova, 010-2247267

Malin Eliasson, 010-2247264

Läs mer om skydds jakt och om att förebygga viltskador på Länsstyrelsens webbplats, sök på Skydds jakt, respektive Viltskador. Du hittar blankett för att ansöka om bidrag för att förebygga viltskada under Blanketter längst ner på sidan om viltskador.

Utbetalning av ersättning för fågelskador 2004–2022

MYCKET AV INFORMATIONEN KOMMER FRÅN VILTSCADECENTER. VILL DU VETA MER BESÖK DERAS WEBBPLATS.

En viktig förebyggande åtgärd kan vara att sätta upp ett stängsel för att skydda otröskad gröda från betande fåglar.

Arealen strandäng ökar om vattenståndet får bli högt på våren och sedan sjunka undan. Stora arealer strandängar är gynnsamt för att bevara biologisk mångfald. Foto: Fredrik Wilde

Mera strandäng runt Vänern tack vare unik överenskommelse

Från och med 2023 kommer Vänern att regleras på ett nytt sätt med högre vattenstånd under våren. Detta görs främst för att gynna natur och friluftsliv i och runt sjön. Med högre vatten kan vi få tillbaka kala skär där tärnor bygger bo, och återskapa översvämmade ängar där gäddor och andra fiskar kan föröka sig. Betesmarker som ligger intill Vänern kommer att bli lättare att hålla öppna, starr kommer att växa längre uppåt land, och under torra somrar blir fodervärdet bättre tack vare att markerna "dränks" under en längre period på våren.

Vänern var ursprungligen en sjö med starkt varierande vattenstånd. Det kunde handla om två meters skillnad mellan högvatten och lågvatten. Hur påverkade detta människorna som bodde vid sjön? Vi vet inte så mycket om det, men det finns några uppgifter i "Hammarö hembygdsbok" att Vänern var ovanligt låg under flera år i följd på 1850-talet. Hammarö-

borna kunde då skörda mängder av starr och vass till foder och de började plöja och så utanför de gamla åkergränserna. "Men när sjön 'kom tillbaka' spolierades vad som kostats på i grundförbättringar, och lovande grödor kunde helt fördärvas". De flesta som bodde nära Vänern var både bönder och fiskare, och det var en konst att navigera när vattenståndet ändrades dra-

matiskt. Dåtidens människor var säkerligen mycket skickliga i att anpassa sig till Vänerns skiftningar i vattennivå.

Regleringen av Vänern

Sedan urminnes har Vänern tömts genom de berömda forsarna och fallen i Vargön, Trollhättan och Lilla Edet. Dessa vattenfall var en stor turistattraktion, men också en outnyttjad källa till energi. På 1930-talet stod vattenkraftverk klara på alla tre orterna och i och med detta reglerades Vänerns vattenstånd så att den årliga variationen blev 0,7 meter i medeltal.

Översvämningsfokus på 2000-talet

Efter de stora översvämningarna 2000–2001 fick samhället en tankeställare. Vattenfall kom överens med Länsstyrelsen i

Västra Götaland att Vänern skulle hållas så låg som möjligt för att minska översvämningsrisken. Metoden var att sänka av sjöns yta från vintern fram till försommaren, det vill säga den period då Vänern naturligt sett skulle ha fått högre och högre vattenstånd tack vare vårfloden. Från och med försommaren fram till högsommaren höjdes sedan vattennivån gradvis, under den tid då Vänern naturligt skulle ha sjunkit undan efter vårfloden. Överenskommelsen gällde endast tillfälligt, och därför genomfördes ingen analys av hur sjöfart, natur och turism skulle påverkas. Emellertid förlängdes avtalet ett år i taget ända fram till 2022, och med tiden visade det sig att det låga vattenståndet orsakat stora problem.

Naturen tar stryk av ständigt lågvatten

Tidigare hade översvämningar och drivande isflak hindrat träd och buskar från att trivas på Vänerns stränder. Små planter blev snabbt bortskavda av is under vintervinterstormarna, eller fick sina rötter dränkta under långa perioder. Nu kunde de plötsligt få fäste och växa. Badgäster övergav sandstränder som förvandlades till skog, och gäddor slutade leka på översvämmade ängar på våren när dessa blivit torra och förbuskade. Många naturbetesmarker intill Vänern blev alltmer igenvuxna med ris, buskar och träd, även där betestrycket var gott. Det grundare vattnet gjorde att det blev svårt för småbåtar att komma in till sina vanliga bryggor, och fraktfartyg tvingades ibland gå med mindre last än tidigare.

Ny tappningsstrategi ökar arealen strandängar

Både turistnäringen, sjöfarten och naturvården började bli alltmer bekymrade över utvecklingen. Efter ett långt arbete av flera myndigheter och organisationer togs ett förslag på en ny så kallad tappningsstrategi fram. Den går ut på att Vänern tillåts bli i medeltal en till två decimeter högre på våren. Vänern är en extremt stor sjö, och har som nämnts haft vattennivåer som varierat över flera år. I sjöar av normal storlek är det däremot vanligt med högt vårvattenstånd varje år, och många arter är anpassade till detta. Ur människans synpunkt är det också enklare att ha samma typ av variation i vattenståndet varje år.

När det gäller växter vet vi att halvgräset starr trivs bra vid sjöstränder med högt vatten på våren. Det betyder att arealen strandäng blir större i sjöar med högt vårvattenstånd. Ännu viktigare än vattenståndet är att det finns aktiva lantbrukare som ser till att strandängarna betas eller slås, och de finaste ängarna finns längs stränder där god skötsel kombineras med ett naturligt vattenstånd.

I Vänern finns det femton arter av fisk som leker på grunda områden. Av dessa är gäddan särskilt beroende av översvämmade strandängar. Ytterligare några fiskarter behöver grundområden när de växer upp. Fåglar gynnas också av våröversvämmade strandängar, både på flytt och under häckning. Grodor och paddor leker i vattensamlingarna högst upp mot land. Den nya regleringen kommer förhoppningsvis att gynna alla dessa djur.

Framtiden

Översvämningsrisken, då? Ja, om vi talar om riktigt stora översvämningar i Vänern så är risken ungefär lika stor som tidigare. SMHI har gjort beräkningar som visar att ingen tappningsstrategi hade kunnat hantera det som hände vintern 2000–2001. Vänerns utlopp är för litet för att kunna släppa fram så mycket vatten. Dessutom är det farligt att släppa stora mängder vatten genom Göta älv, eftersom det kan

öka risken för skred i bebyggda områden längre nedströms.

Klimatet ändras, vilket kommer att påverka Vänern och alla som lever och arbetar i dess närhet. Isen, som går hårt åt strandvegetationen under islossningen, kommer inte att vara lika tjock eller lika vanligt förekommande. Igenväxningen kommer därför att fortsätta vara ett allvarligt problem. Det blir också en lägre tillrinning till Vänern under sen vår och sommar jämfört med idag. Detta är ytterligare ett skäl till att låta Vänern bli hög just på våren, eftersom sommaren kommer att präglas av lågvatten och liten översvämningsrisk.

Sammanfattningsvis är förhoppningen att den nya regleringen av Vänern ska ge ett öppet, vackert landskap, hjälpa djur och växter som haft det tufft under "låg-vattenåren", mildra de negativa effekterna av klimatförändringarna, gynna sjöfart, friluftsliv och turism, och samtidigt vara säker ur översvämningsynpunkt.

TEXT: ÅSA ENEFALK
KONTAKT: GUNNAR LAGERKVIST
010-2247479

GUNNAR.LAGERKVIST@LANSSTYRELSEN.SE

Ständigt lågt vatten i Vänern har gjort att stränderna växt igen. Måsar och tärnor överger sina skär eftersom de måste ha fri sikt vid sina bon.

Som mottagare av denna tidning finns du med i ett adresregister hos Länsstyrelsen Värmland

Rådgivning byggnadsvård och vassa liar

Byggnadsvård

Du som har äldre ekonomi-/överlopsbyggnader på jordbruksfastigheter kan få råd om hur de bäst bör tas om hand för att bevaras. En kunnig hantverkare går igenom byggnadens skick och vilka åtgärder som är högst prioriterade. Du kan få råd om timmerbyggnader, kubbhus, lermurade byggnader, tegeltak, skiffertak, sticktak, nävertak, fönster på ekonomibyggnader, byggnader som lutar eller grunder som flyttat på sig.

Kontakta Åsa Enefalk eller Maria Sundqvist om du vill ha rådgivning. Beskriv din byggnad och skicka gärna med foton. OBS! Byggnaden måste stå på en jordbruksfastighet.

E-post: asa.enefalk@lansstyrelsen.se,
eller maria.sundqvist@lansstyrelsen.se
Telefon: 010-224 70 00

Slipning och knackning av lie

Alla som provat att slå en äng med en slö lie vet att det är rätt så hopplöst. Vill du lära dig att slipa eller knacka en lie så att den blir riktigt vass kan du få kostnadsfri hjälp med det. Du kan också låna våra slipstenar om du redan kan slipa. Kontakta den rådgivare som passar dig och din lie bäst. OBS! Du ska äga eller sköta värdefull ängsmark/jordbruksmark eller vara jordbruksföretagare för att få rådgivning.

Kontakt slipning:

Lars-Inge Nilsson, Gunnarskog:
0570-77 20 09 (säkrast före klockan 9.00)
Frida Turander, Hagfors: 073-029 12 26

Kontakt knackning:

Staffan Lundaahl, Lesjöfors:
070-267 72 92
Lars-Inge Nilsson, Gunnarskog:
0570-77 20 09 (säkrast före klockan 9.00)

Glöm inte bort nyhetsbrevet!

Du har väl inte missat att vi också ger ut ett digitalt nyhetsbrev som kompletterar denna tidning? Nyhetsbrevet skickas ut via e-post och vi använder det för att nå ut med viktig eller intressant informa-

tion mellan de vanliga numren av Utsikt. Eftersom vi kan skicka ut det ofta är det exempelvis en bra kanal om du vill hålla dig uppdaterad om kommande utbildningsaktiviteter.

Vill du prenumerera på nyhetsbrevet? Då kan du gå in på lansstyrelsen.se/varmland/utsikt och anmäla din e-postadress. Du kan också mejla till utsikt.varmland@lansstyrelsen.se.

